

УДК 027.7:378.4(477.54-25):021.4

Карина Байрамова,провідний бібліотекар, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2805-3652>

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

e-mail: bk11051973@gmail.com**Віра Малиновська,**вчений секретар, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8394-1145>

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна

e-mail: malinovskaya55@ukr.net**Коли бібліотека стає територією натхнення**

У публікації на прикладі Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В. Н. Каразіна розглядаються особливості культурно-просвітницької роботи сучасної бібліотеки в умовах закладу вищої освіти. Висвітлюються основні напрями цієї діяльності, зокрема організація різноманітних виставок, шляхи адаптації бібліотеки до реалій інформаційного суспільства.

К л ю ч о в і с л о в а: Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, культурно-просвітницька діяльність, книжкова виставка, мистецька виставка, віртуальна виставка, масовий захід, креативний простір бібліотеки.

Культурно-просвітницький сегмент діяльності бібліотеки вищу вважається одним із основних, оскільки є необхідним складником виховної системи університету. Він справляє вплив на гармонійний розвиток особистості, вчить жити за принципами демократизму, колегіальності, академічної доброчесності, виховує патріотизм, відкритість до міжкультурного діалогу, толерантність¹.

У Стратегії розвитку ХНУ імені В. Н. Каразіна на 2019–2025 рр., затвердженій рішенням Конференції трудового колективу від 27 грудня 2018 р., в окремому розділі «Сучасна університетська бібліотека» представлено проект «Бібліотек@4D: дослідження, доступність, досконалість, дружність», яким визначені головні завдання бібліотеки, у т. ч. і напрями її культурно-просвітницької діяльності.

Бібліотека у XXI ст. стає інтерактивним місцем спілкування користувачів між собою, з бібліотекарями, викладачами, вона активно трансформується з місця для книжок у місце для людей. Розвиток креативного простору – це сьогодні основний бібліотечний тренд. Культурна пропозиція бібліотеки орієнтована на події, які дають змогу читачеві спілкуватися через дискусійні клуби, круглі столи, семінари, зустрічі з відомими особистостями².

Сучасна бібліотека не може не враховувати інтенсивний розвиток інформаційних технологій, вплив соціальних мереж на життя суспільства. Плануючи культурно-просвітницькі заходи, бібліотеці вкрай важливо зважати на збільшення в університеті іноземних студентів, вивчати і аналізувати їх потреби, побажання. Бібліотекарі повинні самі постійно розвиватися, зростати фахово, щоб спілкуватися з молодим поколінням однією мовою.

Потрібно також відзначити, що культурно-просвітницька діяльність великою мірою працює на рекламу установи, сприяє формуванню іміджу бібліотеки у суспільстві.

Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна пропонує різні локації для спілкування відвідувачів, для їх спільної діяльності, творчості, підтримує різні ініціативи студентства, працює в напрямі створення бібліотеки як «третього місця»³.

Виховну, культурно-просвітницьку роботу серед студентства ЦНБ проводить у тісному зв'язку з ректором, кафедрами, творчими і громадськими організаціями, музеєм історії університету, заступниками деканів з виховної роботи.

Щоб привернути увагу до бібліотеки, залучити молодь до читання, до участі у різних заходах, необхідна реклама, налагодження зв'язків з підрозділами університету, кураторами студентських груп. Щороку у вересні, під час запису першокурсників до ЦНБ проводяться заняття, екскурсії бібліотекою, під час яких сту-

¹ Липак Г. Роль бібліотек, архівів, музеїв у формуванні соціокультурного простору територіальних громад. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 5 (247). С. 8–13.

² Стратегія розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки: затверджено рішенням Конференції трудового колективу університету від 27 грудня 2018 року. Харків, 2019. URL: <https://www.univer.kharkov.ua/docs/work/strategiya-rozvytku-universitetu-2019-2025-2.pdf> (дата звернення 28.02.2020).

³ Стратегія розвитку Каразінського університету на 2019–2025 роки: затверджено рішенням Конференції трудового колективу університету від 27 грудня 2018 року...

денти дізнаються про її можливості, знайомляться зі спектром послуг, які нею надаються, зі своїми правами та обов'язками. Надалі вони мають можливість на сайті університету, власному сайті ЦНБ, у соціальних мережах, на дошках оголошень відстежувати інформацію про новини, заходи, що проходять у бібліотеці.

Важливим засобом впливу на формування читацької уваги, своєрідною рекламою традиційно є книжкова виставка. Тематика книжкових виставок у ЦНБ доволі різноманітна. При їх плануванні нами враховуються державні свята, ювілеї письменників і вчених, важливі події у країні і світі. Щорічно у бібліотеці організовується до 200 книжково-ілюстративних виставок.

Орієнтуючись на Державну програму розвитку і функціонування української мови, бібліотека експонує книжкові виставки, які сприяють вихованню у студентів розуміння важливості розвитку і використання державної мови, традицій України, її культури. Тут варто назвати такі організовані нами виставки, як: «О рідне слово, хто без тебе я?»; «Мова – скарбниця духовних надбань нації»; «Мова – багатство душі та історії»; «Словникова основа нашої мови»; «Мова народу – національний скарб держави» та ін.

Пріоритетним напрямом у виставковій діяльності є популяризація історичних знань. Лише останнім часом цій тематиці були присвячені експозиції: «День Соборності України», «Свіча пам'яті. Голодомор 1932–1933 рр.», «День Конституції України», «День незалежності України», «День пам'яті героїв Крут», «Воїн у дзеркалі часу».

Особливу увагу відвідувачі приділяють виставкам, які організовуються у рамках комплексних заходів за участю підрозділів Каразінського університету, творчих організацій міста. Показовим прикладом такої взаємодії є проведення етнографічної виставки «Українська писанка: закарбовані грані духовного». В експозиції ми прагнемо максимально представити писанки із колекції відділу етнографії Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, із фондів Церковно-історичного музею Харківської єпархії, Харківського Клубу писанкарства імені А.П. Овчаренка та музею «Студія писанкарства». Органічним її доповненням стає, як правило, виставка основних видань з писанкарства, що зберігаються у фондах ЦНБ. Досить часто виставку доповнюють рушники Л. М. Кириченко, неперевершеної майстрині з Сумщини. Відібрані вишиті вироби за кольоровою гамою, символікою та призначенням вдало поєднуються з писанками.

Багато виставок ми готуємо за замовленнями кафедр університету до наукових конференцій та інших заходів. Так, з нагоди святкування Дня Європи в Україні 18 травня 2019 р. в університеті проходив круглий стіл «Родина Європа: на шляху до мети» за участю ректора, академіка В. С. Бакірова, викладачів та студентів університету. У рамках цього заходу експонувалася книжково-ілюстративна виставка «Літературні рарите-

ти Європи». Із фонду книжкових пам'яток були підбрані прижиттєві видання класиків європейських країн, надруковані у XVIII–XIX ст.: твори Й. В. Гете, Ф. Шиллера, Вольтера, М. Сервантеса де Сааведра, Данте, О. Дюма, а також рідкісні видання української літератури: І. П. Котляревського, Т. Г. Шевченка, І. Я. Франка, Лесі Українки та ін.

Виставкова робота бібліотек нині переживає епоху модернізації. Наші працівники також змінюють підходи до усталених форм виставкової діяльності. Поряд з традиційними книжковими виставками дедалі частіше організовуються електронні експозиції.

Віртуальна виставка має таку ж структуру, як і звичайна. Але під час її підготовки важливо пам'ятати, що така експозиція має бути зручною для сприйняття у вебпросторі⁴. Віртуальні виставки ЦНБ містять різноманітну інформацію: візуальну (сканування обкладинки книги, текстів та фотографій); бібліографічну; аналітичну (анотацію тощо); оцифровані частини книги (розділи, цікаві деталі, фото, цитати); посилання на повні тексти книги до мережі Інтернет та сайту ЦНБ (eScriptorium – архів рідкісних видань і рукописів для науки і освіти (<http://escriptorium.univer.kharkov.ua/?locale=uk>) та eKhNUIR – електронного архіву ХНУ імені В. Н. Каразіна (<http://dspace.univer.kharkov.ua/?locale=uk>).

Створена одночасно з університетом, Центральна наукова бібліотека протягом двох століть накопичила у своїх сховищах величезну кількість матеріалів, які стосуються діяльності видатних учених, котрі працювали у Каразінському університеті. Саме тому пріоритетом для наших віртуальних виставок стало висвітлення і пропаганда діяльності ректорів, професорів, учених, бібліотекарів, які творили славетну історію рідного вишу.

На віртуальних виставках ЦНБ можна побачити рідкісні і раритетні книги XVIII–XIX ст., книги з автографами видатних учених Харківського університету та їх прижиттєві видання. Такі експозиції розміщуються на сайті ЦНБ ХНУ імені В. Н. Каразіна у розділі «Виставки: книжково-ілюстративні, віртуальні, художні» за адресою: <http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/exhibicionslinks.htm>

Віртуальні виставки, яких у ЦНБ щорічно організовується 6–10, надають широкий спектр можливостей для користувачів.

Майже двадцять років тому в одному з холів ЦНБ була організована локація для проведення художніх виставок: картин, світлин, ляльок, творів, зроблених у техніці печворку тощо. Справа у тому, що ми вже тривалий час тісно співпрацюємо з багатьма мистецькими організаціями. Наприклад, з Національною спілкою ху-

⁴ Соколовська Л. Інноваційні форми рекламно-інформаційної діяльності бібліотек. *Бібліотечний форум: історія, теорія, практика*. 2018. № 1. С. 20–25.

дожників нас пов'язують багаторічні творчі та дружні стосунки.

У ЦНБ щорічно експонується до 10 художніх виставок, серед авторів яких – члени Харківської організації Національної спілки художників України (голова Віктор Іванович Ковтун – народний художник України, Почесний доктор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна). А розпочалося все у 2000 р. з персональної виставки Ніни Вербук – лауреата творчої премії Харківської міської ради, голови секції живопису Харківської організації НСХУ, яку у 1999 р. було номіновано до «Книги рекордів Харкова» за найбільшу кількість персональних виставок серед художників міста.

За останні роки учасниками мистецьких виставок у ЦНБ були такі відомі майстри, як Володимир Гольба (1925–2017), Ігор Погорелов, Михайло Алатарцев, Ілля Паньок, фотохудожник Володимир Оглоблін та багато інших талановитих митців.

Для ЦНБ особливо багатим на цікаві, різноманітні експозиції став минулий рік. Виокремимо найяскравіші з них.

Урочисте відкриття персональної виставки Аліси Тетяни Ітель Конохової, яку вона назвала «Reality of mine», перетворилося на справжній перфоманс. У заході взяли участь співачка Юлія Шевель і відома харківська письменниця Елеонора Булгакова, вірші якої яскраво ілюстрували і доповнювали картини молодої художниці. Ця зустріч стала актом вияву потаємних ноток душі, що змусив розчулитися найзакріпаченішу свідомість. Присутні ніби здійснили подорож різними світами, у яких перебували художник, поетеса і співачка: сновидіннями, мріями, тонкими світами відчуттів та думок.

З підвищеним інтересом наші відвідувачі сприймають експозиції членів харківського клубу «Чарівна скринька», що вже декілька разів організовувалися у бібліотеці. Клуб збирає майстринь різного віку і професій, об'єднаних пристрастю до створення виробів з тканини. Результати їх творчості демонструються на виставках і фестивалях клаптевого шиття в Харкові, в інших містах України і за кордоном. Зустрічі з авторами виставки – це не лише цікаве, інформативно насичене спілкування для користувачів бібліотеки, але й обмін ідеями, творчими задумами, організація майстер-класів з нової техніки печворку тощо.

Дуже чуттєвим, емоційно піднесеним стало для студентів і викладачів Каразінського університету знайомство з фотовиставкою військового кореспондента «Радіо Свобода» Андрія Дубчака «Лінія фронту. Рік 2018». Головна ідея проєкту – показати через конкретних людей, їх емоції війну такою, якою вона є насправді. В об'єктив автора потрапили не тільки звичайні солдати, їхнє життя, побут, воєнні дії, але й мирні мешканці території, котрі опинилися на лінії вогню.

У рамках заходу відбулася зустріч Андрія Дубчака і куратора виставки, харківського фотохудожника Володимира Оглобіна зі студентами. Під час свого виступу Андрій Дубчак розповів про підготовку експозиції, про непрості будні військових, свій досвід роботи кореспондентом, зокрема про організацію прямої трансляції подій Революції Гідності, про перебування у Криму під час його анексії та про те, як вперше потрапив на фронт у 2016 р. Він продемонстрував фотографії, що не ввійшли до експозиції виставки, а їх у архіві митця – тисячі...

Видатною подією в житті бібліотеки стала організація наприкінці 2019 р. документально-художньої виставки «Видатні земляки: архітектор Є. О. Васильєв». Виставка була організована культурно-діловим центром «Рубаненко і партнери» спільно з Харківським приватним музеєм міської садиби за ініціативи його засновника Андрія Парамонова. Захід було присвячено життю і творчості видатного харківського архітектора Євгена Олексійовича Васильєва. Нам вдалося познайомити користувачів з історією створення знакових архітектурних об'єктів нашого міста, зведених за проєктами Є. Васильєва, багато з яких вже, на жаль, втрачені. Є. Васильєв – автор таких відомих споруд, як будинок дворянських зборів, першої Слободсько-Української гімназії, бурси. Спеціально для виставки художник Віктор Ковтун написав кілька робіт, на яких зображені втрачені або перебудовані споруди Є. Васильєва. Відвідувачі висловлювали авторам щире подяку за цікаву, змістовну експозицію, за високий професіоналізм щодо добору та подання історичного матеріалу.

Отже, культурно-просвітницька діяльність – один з головних пріоритетів роботи Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Художні експозиції створюють у бібліотеці особливу атмосферу, дають можливість відвідувачам не тільки познайомитися з сучасними творчими особистостями, а й обмінятися думками з приводу їх творів на сторінках Книги відгуків. Ось лише декілька записів вдячних гостей:

«Ваші твори звучать музикою у портретах, пейзажах, натюрмортах. Романтичний світ Ваших полотен, професійна майстерність, дивовижна палітра зачаровують...»; «Вдячні за радість відкриття оточуючого світу»; «Дякуємо за чистоту і прозорість душі, за багатство бачення та розуміння духовного світу»; «Ваші твори надихають...»

В останні роки бібліотека постійно нарощує зусилля, спрямовані на збагачення духовного, емоційного світу своїх користувачів, на розвиток їхнього творчого потенціалу, на створення комфортних умов для спілкування і креативного відпочинку.